

La premsa i el poder en l'àmbit local: dinàmiques comunicatives en la cobertura informativa de la variant de Sant Daniel

Press and authority in the local sphere: Communication dynamics in the press coverage of the building of the Sant Daniel Road

Jordi Hernández Piferrer¹

Llicenciat en història i periodisme i doctorand en ciències humanes
i de la cultura de la Universitat de Girona.
totipiferrer@hotmail.com

La premsa i el poder en l'àmbit local: dinàmiques comunicatives en la cobertura informativa de la variant de Sant Daniel

Press and authority in the local sphere: Communication dynamics in the press coverage of the building of the Sant Daniel Road

RESUM:

Aquest article analitza la relació entre els mitjans de comunicació escrits i el poder municipal en l'àmbit local durant el procés de negociació, aprovació i construcció de la variant de la Nacional II per la vall de Sant Daniel a Girona. A través de l'anàlisi de la cobertura de la premsa escrita observarem la relació informativa que s'estableix entre el periodista local i la font municipal, i com evolucionen els fluxos informatius. Alhora, observarem com evoluciona l'agenda mediàtica i com progressivament hi accedeixen moviments i sectors socials tradicionalment exclosos dels mitjans. També analitza les estratègies desenvolupades pels moviments ecologistes per a consolidar-se com a actor informatiu i com la seva pressió mediàtica influeix en la configuració de l'agenda política.

PARAULES CLAU:

infraestructures, periodisme local, ajuntament, dinàmiques informatives, establiment de l'agenda, opinió pública.

Press and authority in the local sphere: Communication dynamics in the press coverage of the building of the Sant Daniel Road

La premsa i el poder en l'àmbit local: dinàmiques comunicatives en la cobertura informativa de la variant de Sant Daniel

ABSTRACT:

This paper studies the relationship in the local sphere between written communication media and the municipal authority during the negotiation, approval and building of the bypass of National Road No. 2 through Sant Daniel valley in Girona province. A study of the coverage of the written press sheds light on the relationship between local journalists and the municipal information source, and on how information flows developed. This paper also looks at the strategies unfolded by ecologist movements to consolidate themselves as an information actor and at how their media pressure influenced the political agenda.

KEYWORDS:

infrastructures, local journalism, local authority, news dynamics, agenda setting, public opinion.

1. Introducció

La construcció de la variant de la Nacional II per la vall de Sant Daniel va ser la gran operació urbanística a la ciutat de Girona durant la segona meitat del segle xx. Fins a la construcció d'aquesta infraestructura el trànsit rodat que circulava per la Nacional II travessava el centre de la ciutat. L'augment del volum de vehicles, especialment a partir dels anys seixanta, havia convertit en prioritari el desviament de la carretera per fora del casc urbà. Prioritat que recolliren les successives administracions municipals tant en l'etapa final del franquisme com al començament de la democràcia. Una infraestructura d'aquestes característiques havia de tenir nombroses conseqüències urbanístiques per a Girona. No és d'estranyar, doncs, que el procés de negociació, aprovació i construcció de la variant de la Nacional II es convertís en un dels grans temes periodístics a la ciutat durant més de deu anys.

En un marc com el català, amb un fort protagonisme de la premsa comarcal (Guillamet, 1983), es fa necessària l'anàlisi de la relació entre el periodisme i el poder polític en un marc geogràfic i sociològic reduït a través de les informacions periodístiques. El present article és un resum d'un treball de final de màster (TFM) en el qual s'han analitzat textos periodístics informatius i d'opinió publicats sobre la variant de Sant Daniel entre els anys 1983 i 1993 a *El Punt* i el *Diari de Girona*. Una anàlisi que ens ha permès observar les relacions informatives que s'establiren entre els dos diaris gironins i el poder municipal, amb l'alcalde de Girona, Joaquim Nadal, una font activa i amb voluntat de control sobre el procés comunicatiu, al capdavant. Alhora, observarem com els moviments ecologistes contraris a la infraestructura accedeixen als mitjans de comunicació i aconsegueixen convertir-se en actors informatius capaços d'influir en el conjunt de temes que els diaris tindran en consideració i que acabaran configurant la realitat mediàtica que es trasllada a la ciutadania.

En definitiva, volem observar a través de les notícies publicades els mecanismes que governen la generació d'informacions periodístiques i les relacions comunicatives entre els diaris i el poder polític en l'àmbit local. En aquest sentit, els mitjans de comunicació, com a elements que ajuden a configurar la nostra visió del que passa al món, també en l'entorn local, defineixen l'agenda dels representants polítics i els temes que tractaran en el pla informatiu? O, en canvi, és el poder polític qui estableix l'agenda informativa dels mitjans i condiona el seu criteri informatiu? O les relacions d'influència són bidireccionals?

2. Els mitjans i els seus efectes

Un dels pares de la teoria de l'establiment de l'agenda (en anglès, *agenda setting*), Maxwell McCombs, afirma que «el público echa mano de esas pistas de relevancia

[les notícies i la seva jerarquització] que le dan los medios para organizar su propia agenda y decidir de este modo, cuáles son los temas más importantes. Y a base de tiempo, esos temas donde las informaciones han puesto el acento se vuelven también los más importantes en la consideración pública» (McCombs, 2006: 25). McCombs conclou que d'aquesta manera l'agenda dels mitjans informatius s'acaba transformant en l'agenda pública, entesa com el conjunt de temes que el públic té en consideració. Aquest poder d'establir el que és rellevant per a la ciutadania, entesa com a cos públic amb llibertat de reunió i de publicació de les seves idees (Habermas, 1964), condiona la seva atenció i eventualment la seva acció i constitueix el nivell inicial en la formació de l'opinió pública (McCombs, 2006). El periodisme és un eix central de les societats democràtiques perquè genera coneixement, i el coneixement és a la base de l'acció (Diezhandino, 2007). Tanmateix, altres teories, com la dels «efectes limitats», proposen una interpretació contrària en relació amb la influència dels mitjans. Davant del poder mediàtic les persones seleccionem els missatges en funció de comportaments, usos i gratificacions, valors, creences o ideologies. En aquest cas ens trobaríem davant d'un públic actiu capaç de contrarestar la influència dels mitjans.

En el procés de construcció de la variant de Sant Daniel, la configuració d'un estat d'opinió no va ser impulsada només pel que es publicava als mitjans, ja que en un procés d'aquestes característiques no només hi pot intervenir la premsa. Hem de tenir present l'entorn social, el nivell educatiu i els condicionants econòmics i culturals sobre els quals operen els mitjans, entre altres aspectes... Tots aquests processos complexos conflueixen en la creació d'un estat d'opinió determinat en la ciutadania. Una ciutadania que no és un cos autòmat incapaç de desenvolupar opinions complexes si no és a través de les informacions ofertes pels diaris. Tot i això, coincidim amb McCombs en el fet que els mitjans se situen en un punt central en el procés de creació de l'agenda pública. En aquest sentit, seguim l'argumentació de Jürgen Habermas, que considera que l'esfera pública va patir una transformació estructural als segles XIX i XX. En comptes d'estar constituïda pels individus reunits com a públic, va passar a estar formada per interessos privats i per un estat expandit (Habermas, 1989). Els nous mitjans de comunicació van caure sota la influència de les relacions públiques i de les grans empreses: «propiciaban la apatía del consumidor, presentaban la política como un espectáculo y ofrecían un pensamiento de conveniencia, preenvasado. Los medios de comunicación, en resumen, dirigían al público más que expresaban la voluntad del público» (Curran, 2003: 56). Creiem que aquest enfocament és vàlid per a les grans corporacions mediàtiques, però també per als mitjans locals. Hem de tenir presents les pressions i limitacions que als anys vuitanta feien (i encara fan) que els mitjans de comunicació gravitessin al voltant dels centres del poder. Una és la possibilitat d'accedir a les notícies. Les característiques de la feina en un diari, amb hores de tancament estrictes i amb poc temps per a elaborar la informació, feien que els mateixos professionals optessin per aquells canals més àgils, eficients i amb credi-

bilitat per a obtenir les informacions. Desenvolupant una via de comunicació interna i fluida amb els mitjans de comunicació, les institucions no només podien influir en els temes que es publicaven, sinó també en com s'enfocaven les notícies. El desenvolupament de les relacions públiques corporatives i governamentals i el creixement dels departaments de comunicació, especialment a partir dels anys vuitanta, indiquen la voluntat de les institucions de generar notícies per a controlar el flux informatiu i, en darrera instància, augmentar el seu poder d'influència en la societat.

En definitiva, aproximar-se a la qüestió dels efectes dels mitjans de comunicació sobre l'opinió pública gironina en el cas de la vall de Sant Daniel és una qüestió complicada. I és que les teories que han intentat explicar els efectes dels mitjans han partit de la premissa que aquest poder és fàctic, empíricament verificable i quantificable (Luengo, 2009). Però potser fóra més assenyat aproximar-se a la cobertura mediàtica del procés des de la perspectiva de la simbologia cultural, que qualifica els efectes dels mitjans de «culturals», allunyant-los de la noció implícita de *causalitat* present en el terme *efectes*: «El modelo cultural presupone que las actividades de comunicación pública forman parte de la cultura. Y la cultura no es algo a lo que puedan ser atribuidos de forma causal actitudes y acciones del público» (Luengo, 2009: 4).

Per a l'elaboració del TFM hem analitzat textos informatius i articles d'opinió publicats a *El Punt* i al *Diari de Girona* en un total de 347 dies, des de l'1 de febrer de 1983, dia en què els diaris gironins es feien ressò de la presentació d'un estudi previ del Ministeri d'Obres Públiques i Urbanisme (MOPU) sobre les propostes de desviament, fins al 27 de març de 1993, dia en què es va inaugurar la variant. Després d'una selecció prèvia s'han recollit més de 360 textos periodístics en els quals hem inclòs cròniques, entrevistes, reportatges i cobertures de rodes de premsa. En el camp de l'opinió hem seleccionat columnes de col·laboradors en nòmina, de col·laboradors puntals, de redactors en nòmina; articles de caràcter tècnic; articles de diversos representants polítics implicats en el procés, i cartes al director. Finalment, hem inclòs també els editorials, que expressen l'opinió de l'empresa periodística.

	<i>El Punt</i>	<i>Diari de Girona</i>
Informació	118	115
Opinió	76	51

Taula 1. Quadre resum dels textos periodístics estudiats

Font: Elaboració pròpia.

3. La premsa local: la proximitat defineix les relacions informatives

En l'anàlisi d'un procés informatiu complex com el que ens ocupa és particularment important observar la relació que s'estableix entre els diversos tipus d'agenda: l'agenda mediàtica, representada pels temes periodístics publicats; l'agenda pública, formada pels temes que els ciutadans consideren de rellevància, i l'agenda institucional, o agenda política, considerada com el conjunt de temes que interessen a la classe política i que tindrà present a l'hora de prendre decisions.

Ens hem proposat traslladar l'anàlisi de la relació entre aquestes tres agendes a l'àmbit local. Tanmateix, cal tenir present un element essencial que configura i defineix aquesta relació: la proximitat. Efectivament, les relacions comunicatives en l'àmbit local estan definides per la proximitat que s'estableix entre els periodistes, les seves fonts i l'objecte de la informació; entre la classe política, els periodistes i el públic; entre aquest públic i els mitjans... En l'àmbit de la generació de dinàmiques informatives, l'agenda dels mitjans té més influència sobre el públic quan tracta temes llunyans, com per exemple el terrorisme internacional o la prima de risc. En aquests casos, el lector no té experiència directa sobre el fet informatiu, per la qual cosa no pot contrastar les informacions que se li ofereixen. En canvi, l'audiència és menys vulnerable a l'agenda mediàtica quan els temes desenvolupats són propers i familiars. Temes que el públic pot contrastar amb facilitat o sobre els quals fins i tot podrà tenir informació directa (Rodríguez, 2001).

En aquest sentit, afegirem que la premsa local «té com una de les seves característiques principals la relació directa i quotidiana entre el periodista i l'escriptor local i els seus lectors i alhora protagonistes de la informació» (Guillamet, 1983: 231). Aquesta relació directa defineix sens dubte la capacitat d'influència dels mitjans. La proximitat és, doncs, un element clau per a comprendre les dinàmiques dels fluxos informatius generats al llarg de tot el procés.

4. Primer període: el poder defineix l'agenda mediàtica (1983-1988)

En l'anàlisi de la cobertura informativa del procés de construcció de la variant de Sant Daniel, s'observa un primer període en el qual el flux informatiu està dominat per les fonts institucionals. Com hem dit anteriorment, la necessitat de treure el trànsit de la Nacional II del centre de la ciutat de Girona va fer-se evident a partir de l'augment del trànsit rodat, especialment de mercaderies, a partir de la dècada dels seixanta. El 1983, un cop consolidats els poders del PSC a la ciutat de Girona, de CiU a la Generalitat i del PSOE a l'Estat, es decideix impulsar de manera definitiva la qüestió de la variant. Cal tenir present que estem en un període primerenc

en el desenvolupament de les estratègies de comunicació política al nostre país i també de la creació de les rutines periodístiques pròpies d'un context de llibertat d'informació.

A principis d'aquell any, el MOPU havia enllestit un estudi informatiu que proposava fins a sis possibilitats diferents de variant, cinc per l'oest de la ciutat i una per l'est, que anava des del Perelló fins a la vall de Sant Daniel. El consistori gironí es va negar des d'un principi al fet que la via travessés aquest espai emblemàtic i ben aviat es va generar un debat polític i social al voltant del traçat de la futura via. En aquest context, l'Ajuntament de Girona es trobarà amb la necessitat de comunicar la seva posició sobre una qüestió que es preveia delicada, ja que significava posar en perill l'últim espai natural relativament verge en una ciutat en plena transformació urbanística.

El dia 1 de febrer de 1983 el *Diari de Girona* publicava en portada: «Desvío de la N-II: Desde ayer, punto cero sin retorno» (*Diari de Girona* (1 febrer 1983), p. 1). El text, ampliat a la pàgina 3, informa de la reunió entre l'Ajuntament i el MOPU sobre la qüestió de la variant. Exposa les sis alternatives per l'oest i l'alternativa per l'est. Es valora positivament que es comenci el procés i, a més, s'avancen les dates de construcció. L'any 1984 es tindrà el traçat i el 1985 es començaran les obres. Com ja hem vist, el calendari de les obres no es va complir, però això tampoc importa gaire en la comunicació política perquè el que és rellevant és comunicar que hi ha voluntat política de solucionar la qüestió. Aquesta notícia que publiquen els dos diaris gironins s'obté a través d'una reunió informativa amb l'Ajuntament. Comencem a observar una dinàmica que es repetirà al llarg d'aquest període: la forta presència informativa de les fonts municipals i el tractament escàs de les informacions per part dels mitjans, principalment per la credibilitat atorgada a les fonts oficials i per les rutines de treball existents en les redaccions de l'època.

La variant entra, doncs, en un punt sense retorn, però el que els periodistes gironins no sospitaven és que el tema es dilataria encara deu anys. En el transcurs d'aquesta dècada els mitjans es convertiren en un dels principals camps de batalla en què diferents sectors socials i polítics plantejarien a l'opinió pública les respectives posicions sobre la qüestió. Tot i que aquest debat públic hauria de fonamentar-se en els mateixos principis de veracitat (dels fets i la seva verificació) amb què es construeixen les notícies, els mitjans de comunicació, també els locals, difícilment donaran accés obert a tots els grups de la comunitat i se centraran només en els més influents i atractius (Diezhandino, 2007), i així donaran preeminència als seus missatges.

Així, en aquesta primera fase de la cobertura informativa les fonts oficials tindran més presència als mitjans. Les institucions controlaran el ritme i la intensitat dels missatges, i assortiran els diaris d'informacions necessàries per a la consolidació d'un procés comunicatiu fluid i controlat. Així és, els representants polítics i les elits socials intenten controlar el missatge amb l'avantatge de tenir un accés garantit als mitjans. Els periodistes miraran d'entrevistar-los per saber en quin estat està

una negociació determinada o per recollir les reaccions davant de determinades notícies. Aquest control del flux informatiu defineix el poder dels grups socials i de les institucions, un poder que es configura a partir de l'accés que tenen als mitjans de comunicació (Dijk, 1993). I aquest fenomen es constata àmpliament en aquest període inicial.

Alhora, es produeix un intercanvi d'opinions polítiques a través dels mitjans. Les notícies generen reaccions informatives i així es teixeix l'entramat de relacions institucionals de cara a l'opinió pública. Les mateixes institucions aprofiten en aquest cas les rutines periodístiques, ja que el diari necessita estirar el fil de la informació, donar-li continuïtat, especialment en els temes que generen controvèrsia. Per exemple, el 23 de desembre de 1984 el *Diari de Girona* publica: «No rotundo del alcalde al paso de la variante por San Daniel» (*Diari de Girona* (23 desembre 1984), p. 1). En planes interiors hi llegim: «En ningún caso la variante de la N-II pasará por la vall de Sant Daniel» (*Diari de Girona* (23 desembre 1984), p. 3). El mateix mitjà ha anat a buscar la reacció de l'alcalde a la voluntat del MOPU que la variant passés per la vall de Sant Daniel. Pressionat pel moviment comunicatiu del ministeri, Nadal llança una afirmació contundent que li provocarà no pocs maldecaps en el futur: «La discusión queda abierta menos en un punto. Por la vall, no.»

Veiem com el fet d'accedir als mitjans no assegura la preeminència del missatge, ni tan sols que aquest sigui rebut de manera unívoca. Hi ha competència per a fer prevaldre el missatge. En aquest cas l'alcalde necessita reaccionar al moviment del MOPU per a recuperar el control informatiu i introduir nous elements de reflexió a la societat. Les institucions públiques es veuen obligades a exposar contínuament el seu argumentari a l'opinió pública per a contrarestar els missatges d'altres actors implicats en el procés informatiu. Aquesta dinàmica ja va bé als mitjans, interessats a estirar el fil de la informació, a donar continuïtat als temes, a omplir el que Dennis anomena *horitzó d'incertesa* (Dennis, 1989). A més, també s'adapta a la codificació dels esdeveniments i a la personalització informativa dels mitjans.²

Cap a finals del 1985 comencen a aparèixer notícies que indiquen que finalment l'opció est serà l'escollida: «Abans de 4 mesos Girona tindrà el traçat definitiu de la Variant» (*El Punt* (29 setembre 1985), p. 7). La plana major del MOPU, amb el ministre Coscolluela al capdavant, va venir a Girona en un ambient preelectoral per informar dels avenços sobre la qüestió. La visita del ministre tenia una vessant política però també, i creiem que sobretot, comunicativa. La societat gironina havia de saber que el MOPU estava treballant per solucionar la qüestió, que el Govern estatal es preocupava pel tema i que ara la pilota estava a la teulada dels ajuntaments, que havien de prendre una decisió abans de quatre mesos.

4.1. Un acord definitiu

Una de les armes que utilitzen les institucions per a controlar les dinàmiques informatives són les filtracions. Gràcies a elles poden avançar a l'opinió pública esdeveniments de rellevància i preparar-la per a la recepció de determinades decisions

polítiques. Ahora, generen dependència informativa al periodista. Tot plegat per a controlar més efectivament el ritme de la informació. Ho observem en el darrer gran esdeveniment d'aquest període, l'anunci de l'acord entre els alcaldes i el MOPU per a un traçat definitiu de la variant, el 17 de març de 1987.

Quatre dies abans, *El Punt* rebia una informació filtrada en la qual s'avançava la solució definitiva: «La variant serà més cara però respectarà la Vall de Sant Daniel» (*El Punt* (13 març 1987), p. 7). La notícia avança que els tècnics del MOPU es reunirien el dilluns següent amb els alcaldes afectats per anunciar-los que la variant seria més cara del previst però que respectaria la vall en resposta a les peticions del territori. El dia 17 el ministre Cosculluela visitava Girona i anunciava el traçat. Els representants polítics aconseguen presentar una solució que, en principi, no era volguda per ningú excepte pel MOPU. La defineixen com una gran infraestructura que, tot i passar per la vall, respectarà la voluntat dels municipis i de la societat gironina, tal com van afirmar repetidament els representants del ministeri i de l'Ajuntament de Girona durant l'acte de presentació del projecte.

En tot aquest període observem en la premsa gironina un fenomen que és global però que es reproduïx a escala local: la mediatització de la política: «Una vez que la política es apresada en el espacio de los medios, los propios actores políticos cierran el campo de la política de los medios organizando la acción política fundamentalmente en torno a los medios [...] los medios se convierten en el campo de batalla en el que las fuerzas y personalidades políticas, así como los grupos de presión, tratan de debilitarse mutuamente [...]» (Castells, 1998: 348). En aquest marc s'insereix la política comunicativa dels grups socials, amb filtracions, contrafiltracions, declaracions i escenificacions que configuraran la visió pública del conflicte.

4.2. Opinió

En virtut d'aquesta dinàmica s'explica la proliferació d'articles d'opinió sobre el tema. Aquesta tipologia d'articles, en les seves formes més diverses, constitueixen espais específics de reflexió, però també espais d'informació, ja que es desenvolupen amb una «llibertat estilística» que permet introduir conceptes i elements d'anàlisi que els textos d'informació no poden contenir (Diezhandino, 2007). En aquest espai el periodista intervé en la configuració de la realitat mediàtica no només explicant la informació de determinada manera sinó també plantejant elements de debat i exposant arguments que es traslladen a l'opinió pública. Però aquest espai no és exclusiu dels periodistes, per la qual cosa la possibilitat d'accedir a aquestes tribunes atorga capacitat d'influència i dona la possibilitat d'ubicar el debat en les coordenades desitjades.

La proliferació d'escrits i «cartes obertes» dels polítics s'ha d'emmarcar en la voluntat de mediatitzar la política. Efectivament, l'acció política no pot desenvolupar-se només en els espais privats del poder perquè és necessari que els ciutadans (l'audiència) la percebin de manera coherent i a la llarga, si la feina s'ha fet bé

també en el pla comunicatiu, optar a portar quatre anys més les regnes de la ciutat. La comunicació política s'ha d'observar, doncs, des de la plenitud (Yanes, 2009), per la qual cosa els missatges establerts en els articles d'opinió han de ser compactes. Han de tenir coherència amb la ideologia, les opinions reflectides i l'acció política desenvolupada.

Un exemple d'aquest fenomen el tenim en la «Carta oberta al ministre», escrita per Joaquim Nadal (*El Punt i Diari de Girona* (27 maig 1986)), en la qual l'alcalde defensa la posició de l'Ajuntament, que s'ha decantat sempre per l'opció oest, i de passada critica els altres ajuntaments. Un cop el ministeri ha decidit l'opció de Sant Daniel, s'ofereix a treballar per arribar a un acord i insisteix en el fet que la protecció de la vall és «innegociable». A més, anuncia mesures polítiques com l'aprovació del pla especial de protecció de Sant Daniel. En realitat, la carta oberta no va dirigida al ministre, sinó a la ciutadania. El que interessa és que aquesta rebí el missatge, però també que el ministre ho sàpiga, com a mesura de pressió per a incidir en les accions polítiques del MOPU. La carta es converteix així en un element més de pressió política. L'exposició pública de determinades posicions pot ser un efectiu element de pressió per a altres institucions o grups socials. De fet, els mitjans constitueixen un dels procediments a través dels quals el sistema polític, en el seu conjunt, es relaciona amb els ciutadans i les seves institucions (Berrio, 2000).

5. Segon període: els moviments ecologistes a escena (1988-1990)

A partir del mes de maig de 1988 s'observa un canvi de tendència en l'interès informatiu dels diaris gironins. Fins aleshores les institucions públiques havien pogut controlar els fluxos informatius i s'havien establert com a fonts principals sobre la qüestió de la variant. Un cop es va haver optat definitivament per l'opció est (17 de març de 1987), hom podria suposar que les protestes socials pel traçat escollit devien intensificar-se i per tant tenir més presència als mitjans de comunicació gironins. Però no va ser així. La reacció ciutadana i la seva cobertura mediàtica creixeran exponencialment no pas en aquell moment sinó un any després, a partir del moment en què un metge naturista de Sant Daniel, Albert Garcia Serrats, protagonitza una vaga de fam durant el mes de maig del 1988 en protesta pel pas de la variant per la vall. Aquest esdeveniment va provocar un ressorgiment de les posicions ecologistes; o més aviat hauríem de dir que els criteris i les opinions dels grups ecologistes van aconseguir, a partir d'aquell moment, accedir regularment als mitjans de comunicació. Aquests nous actors van fer trontollar el control del flux informatiu que fins aleshores havien tingut les institucions públiques i en darrera instància van ajudar a definir el que seria el traçat final de la carretera. Recordem, a més, que en un entorn local els mitjans aporten interpretacions sobre una sèrie de reali-

tats palpables pel lector, unes realitats que tindran més capacitat per a generar moviments polítics i socials.³

Tanmateix, els moviments ecologistes i d'oposició al pas de la variant per la vall de Sant Daniel ja existien i tenien certa presència als mitjans abans de la vaga de fam d'Albert Garcia. De fet, des del moment en què el MOPU presenta l'estudi previ sobre el traçat i es manifesta partidari de l'opció est, el 1983, apareixen informacions que es fan ressò de l'activitat dels moviments opositors. Per exemple, el 14 de juliol de 1983, Josep Maria Deulofeu i Llorenç Planella, arquitectes redactors del Pla Especial de Protecció de Sant Daniel, signen un article extens amb un títol significatiu: «El desviament de la N-II per Sant Daniel, un atemptat contra un espai natural protegit» (*El Punt* (14 juliol 1983), p. 3). A partir del 1985 els diaris gironins també comencen a fer-se ressò de l'articulació de moviments socials contraris a l'opció est. Així, el 21 de novembre llegim: «Oposició creixent a la proposta de fer passar la variant per les Gavarres» (*El Punt* (21 novembre 1985), p. 3). El text informa sobre l'estudi consensuat pels alcaldes implicats, que es decanta per l'opció est, i sobre com progressivament es va articulant un moviment opositor a la ciutat: «Cada vegada apareixen més pintades a Girona en contra d'aquesta alternativa.»

Tot i això l'interès mediàtic per aquests moviments opositors era relatiu. Un cop decidit el traçat de la variant no observem un augment ni quantitatiu ni qualitatiu sensible dels textos informatius dedicats al tema. Tampoc augmenta la presència d'articles d'opinió dels seus líders principals. Els diaris gironins començaven a recollir tímidament les reaccions dels col·lectius ciutadans que organitzaven l'oposició al projecte, però la seva importància informativa encara era molt reduïda i no ocupaven un espai central en l'agenda dels mitjans.

El dia 5 de maig de 1988 apareixia publicada a la secció de «Cartes al director» d'*El Punt* una «Carta oberta a l'alcalde de Girona» (*El Punt* (5 maig 1988), p. 6). Signada per Albert Garcia, metge naturista nascut a Sant Daniel, planteja la defensa de la vall pel seu valor ecològic. Reclama reunir-se amb l'alcalde i li demana que li aconsegueixi una entrevista amb el ministre. Anuncia la seva voluntat de fer una vaga de fam indefinida en protesta pel pas de la variant per Sant Daniel. L'endemà, tant el *Diari de Girona* com *El Punt* van recollir la notícia en les seves edicions: «Un gironí fa vaga de fam en protesta per la variant» (*El Punt* (6 maig 1988), p. 7).

Considerem que aquesta notícia, tot i la seva discreta importància inicial, és crucial per a entendre el canvi de tendència informativa als diaris gironins, que des d'aleshores no només seguiran l'evolució de la vaga de fam com a esdeveniment informatiu *per se*, sinó que donaran més cobertura al desenvolupament de les protestes i de retruc permetran l'accés dels moviments ecologistes i dels seus arguments al debat públic sobre la variant. La funció amplificadora dels mitjans tampoc passarà desapercibuda per aquests moviments, que començaran a organitzar accions destinades a cridar la seva atenció.

En una entrevista publicada al *Diari de Girona*, Albert Garcia afirma que la vaga «Sí que servirà. Porque lo del desvío se parará. Lo que ocurre es que hay que sacar

a la gente de esa hipnosis colectiva en la que está metida» (*Diari de Girona* (6 maig 1988), p. 7). Efectivament, la vaga pretén pressionar perquè s'aturi el projecte, però també busca, com a condició prèvia, sacsejar la consciència col·lectiva. Maria Pilar Diezhandino explica aquest procés quan afirma que «se trata de llamar la atención de los medios o de hacer uso de ellos directamente, convertir el interés u objetivo propio en noticia y obtener así fines ajenos al estricto interés noticioso» (Diezhandino, 2007: 118).

I aquest objectiu el va complir. Com dèiem, els mitjans de comunicació van introduir en la seva agenda les accions dels moviments contraris a la variant i van començar a considerar-los com a actors informatius de primer ordre, capaços d'introduir nous elements de debat a l'opinió pública, en una lluita amb les fonts institucionals que fins aleshores havien controlat amb més o menys eficiència els fluxos informatius. Bona mostra d'aquest fet és l'augment quantitatiu i qualitatiu de notícies en relació amb les activitats del moviment ecologista que es comença a observar a partir del maig del 1988. L'exposició pública d'un esdeveniment és condició fonamental perquè aquest existeixi, informativament parlant. Els problemes requereixen la presència mediàtica perquè només d'aquesta manera poden ser considerats assumptes d'interès públic i, alhora, ser capaços d'influir en la presa de decisions.⁴

Valgui com a exemple l'extracte d'un article d'opinió de Josep Maria Llauger que defineix la vaga com un acte «d'il·luminat forassenyat i romàntic». Una acció que ha sigut capaç de «fer reprendre reflexions abandonades, de vehicular i aglutinar el rebuig majoritari dels gironins a la destrucció per la destrucció [...] el rebuig a la insensibilitat dels nostres polítics vers aspectes fonamentals d'autèntic progrés i benestar social» (*El Punt* (30 maig 1988), p. 24). No podem menystenir l'impacte social que té una vaga de fam, entesa com un acte de sacrifici personal suprem. Un acte amb capacitat per a fer reflexionar i que realça els valors ètics davant del cinisme generalitzat (Castells, 1998).

Així doncs, la vaga de fam va obrir la porta dels mitjans a tota una sèrie de col·lectius que anteriorment havien tingut una presència discreta als diaris gironins. Però no només la vaga va aconseguir-ho. Hem de considerar també l'augment de la sensibilitat ecologista al conjunt de la societat durant el darrer quart del segle xx. Un moviment aparegut a finals del segle xix que fins aleshores havia estat restringit a les elits socials, però que a partir de la dècada dels setanta del segle xx i gràcies sobretot als moviments locals, que enllacen amb més efectivitat les preocupacions immediates de la ciutadania amb els grans temes ecològics mundials (Castells, 1998), va aconseguir imposar-se com un factor essencial a l'hora de desenvolupar polítiques públiques. Tal com recorda Diezhandino, els mitjans parlen d'una realitat més activa que va un pas per davant. Els canvis socials profunds es produeixen sense el focus mediàtic i només de mica en mica aniran apareixent als mitjans i podran eventualment influir en l'agenda política (Diezhandino, 2007).

Aquest fenomen va generar confusió a la classe política, que en un primer moment va intentar no afegir més llenya al foc, relativitzant alguns actes vandàlics protagonitzats per determinats col·lectius contraris a la infraestructura, o bé mostrant-se permissius amb les seves manifestacions, com ens mostra la decisió del tinent d'alcalde Joan Maria Gelada de no retirar una pancarta que convocava a una manifestació contra la variant «per no crear màrtirs ecològics» (*El Punt* (17 juny 1988), p. 7). Tenim la hipòtesi que la manca de reacció institucional davant d'aquestes protestes es deu a la confusió de l'Ajuntament, que dubtava sobre les passes polítiques i comunicatives que havia de fer, tenint en compte el nou escenari social. Era clar que la irrupció dels grups opositors i de la variable ecologista als mitjans de comunicació havia fet virar el rumb del procés i obligava les administracions a canviar d'estratègia.

Joaquim Nadal va ser dels primers a reaccionar. Ho va fer en un article d'opinió titulat «Salvem Girona!» (*El Punt* (21 juny 1988), p. 5), on l'alcalde reacciona a «l'enrenou» dels darrers dies exposant la seva versió dels fets i denunciant les maniobres polítiques que s'amaguen darrere d'un sector dels col·lectius opositors. Tot i això, se'n cuida ben prou de no generalitzar i de no restar legitimitat al conjunt del moviment, conscient que els arguments ecologistes s'han fet un lloc en un sector de l'opinió pública. Intenta, doncs, elaborar un discurs per influir en l'opinió pública i contrarestar així la influència dels arguments ecologistes.⁵ L'augment de les protestes ciutadanes i la irrupció dels grups opositors i dels seus arguments als mitjans de comunicació van generar la introducció de noves variables en l'estratègia comunicativa de les diferents administracions implicades en el projecte. També el MOPU recollirà aquesta sensibilitat i expressarà contínuament la seva preocupació per ser curosos amb el medi ambient.

Així doncs, les administracions volien recuperar el control comunicatiu del procés. Queda palès en un text d'*El Punt* publicat l'1 de setembre de 1988. Explica que, arran de la decisió del MOPU de no fer un estudi d'impacte ambiental sobre la variant, Nadal va escriure en «una nit d'apassionament» un document intern (filtrat intencionadament) en el qual critica l'actitud del ministeri respecte a la variant: «Nadal, atrapat entre el moviment contrari a la variant i la manca de sensibilitat del MOPU per trampejar oposicions, vol desmunicipalitzar el tema i afegir-hi sensibilitat política per impregnar amb un nou sentit l'opinió pública, segons assenyala en un document intern del Partit Socialista» (*El Punt* (1 setembre 1988), p. 7). Afegeix que l'alcalde creu «que s'ha de prendre la iniciativa comunicativa i que s'ha de convertir el tema en notícia activa», en una mostra clara de la voluntat de recuperar el control dels fluxos informatius per a tenir així més incidència en els temes que configuraran l'agenda mediàtica. Creiem que l'alcalde interpreta que és una qüestió comunicativa, i no pas política, la que li impedeix imposar-se al protagonisme dels moviments opositors. No es tracta d'eliminar la presència d'aquests sectors als mitjans sinó de recuperar el control del flux informatiu.⁶ La filtració d'aquest document es pot interpretar com el primer pas en aquesta política anunciada de «prendre la iniciativa» de la comunicació.

L'ecologisme, doncs, s'imposava com a eix central de la informació periodística sobre la variant. La vaga de fam d'Albert Garcia, combinada amb la pressió dels moviments socials i el creixement mundial de la sensibilitat ecologista, va aconseguir centrar el debat i l'acció política en la necessitat de preservar els valors naturals de la vall. El mateix Joaquim Nadal opinava que «no estem d'acord amb les entitats que s'han mobilitzat perquè considerem que ho han fet massa tard i creiem que cometen un error estratègic i tàctic, ja que el que ara cal no és reclamar que la variant no passi per Sant Daniel, sinó fer-se forts perquè no perjudiqui la vall» (*El Punt* (14 juliol 1988), p. 6). Així doncs, també els representants polítics es van veure obligats a prendre posició en aquest debat. Poc importaven ja les negociacions polítiques que havien centrat l'atenció informativa durant el primer període. Ara es tractava de lloar les excel·lències de la variant i la cura que es tindria per a mantenir els valors ecològics de la vall de Sant Daniel.

Aquest va ser el principal èxit comunicatiu dels grups contraris a la variant, que van adaptar-se, més que cap altra força social, als nous paradigmes i les noves dinàmiques dels mitjans de comunicació (Castells, 1998): van aconseguir, en definitiva, introduir l'ecologisme i la defensa del medi ambient en l'agenda política.

6. Tercer període: l'obra és una realitat. Descens de la presència ecologista als mitjans

Després d'un període intens de protestes ciutadanes i d'accions dels grups ecologistes durant la segona meitat de l'any 1988, amb la corresponent cobertura periodística, els incidents del Ple Municipal del 9 de maig de 1989, en el qual membres de col·lectius antivariant van interrompre la sessió en diverses ocasions i van proferir insults als regidors municipals, van significar el començament d'un descens del suport ciutadà a la causa ecologista.

Si bé és cert que els incidents van ser protagonitzats per una minoria, la imatge del moviment antivariant va quedar tocada. A més, no tenia ni la força ni la influència comunicativa suficients per a desactivar els efectes negatius que fets d'aquestes característiques tenen en l'opinió pública. La mateixa Associació de Naturalistes de Girona lamentava que els incidents podien treure legitimitat al moviment. Paradoxalment, una figura va sortir-ne reforçada: Joaquim Nadal. Josep Maria Fonalleras escrivia a *El Punt*: «L'actitud d'en Nadal és un exercici de tolerància. És possible que l'alcalde preveïés aldarulls per a un ple conflictiu i n'hi ha que diuen que, en situacions similars, el seu caràcter impetuós sura amb més seguretat que mai» (*El Punt* (18 maig 1989), p. 5). Pere Madrenys hi coincideix en afirmar que: «Ara, és possible que des de dimarts passat molts gironins ja no sentin tanta simpatia pels defensors de la vall. I fins i tot és possible que Joaquim Nadal hagi tornat a recuperar vots, per allò que les víctimes sempre atrauen la simpatia del poble» (*El Punt* (18 maig 1989), p. 6).

En definitiva, el ple del mes de maig de 1989 significa un punt d'inflexió en la percepció ciutadana sobre els moviments ecologistes. Si fins aleshores havien aconseguit generar sinergies positives en l'opinió pública, a partir de llavors la seva presència als mitjans es va fer més minsa, potser no de manera dràstica, però sí significativa. Tot i això, els grups ecologistes van seguir amb l'estratègia de realitzar accions que cridessin l'atenció dels mitjans.

En aquest sentit, cal destacar la manifestació multitudinària celebrada el 14 de desembre de 1990 als carrers de Girona. Una manifestació que va produir-se, paradoxalment, quan els tràmits administratius previs al començament de les obres de la variant arribaven a la seva fi: l'1 de juny de 1990 el Consell de Ministres adjudicava l'obra del Pont de Fontajau i de la variant de Girona. Tot i això, la manifestació va congrega més de tres mil persones i va significar el punt culminant de l'oposició ciutadana al projecte. Culminant perquè a partir d'aleshores l'activitat pública de les organitzacions ecologistes i la seva presència als mitjans es va reduir encara de manera més evident de com ho havia fet amb anterioritat. Un dels motius que podria explicar aquesta tendència és que la indignació popular es transformés en resignació davant la construcció imminent d'una carretera que, per bé que estigmatitzada per la destrucció que provocaria a la vall de Sant Daniel, tothom considerava necessària.

Aquest tercer període està caracteritzat per una forta presència de les informacions de seguiment de la construcció de la via. Els grups ecologistes van continuar amb l'estratègia d'organitzar actes per a aparèixer als mitjans. Així, per exemple, el 8 de novembre de 1990 membres de la Coordinadora N-II per l'Autopista van aturar les obres i van obligar la guàrdia civil a intervenir. La Coordinadora es va mostrar satisfeta pel resultat, perquè «nuestro objetivo se ha cumplido. Queríamos que la gente de Girona viera que hay personas que no desean esta variante» (*Diari de Girona* (9 novembre 1990), p. 4). En general, però, l'activitat dels grups ecologistes i la seva presència als mitjans va reduir-se notablement. El 28 de febrer de 1991 llegim a *El Punt* que «Els grups contraris a la variant de Girona no actuen des de fa dos mesos» (*El Punt* (28 febrer 1991), p. 3). La premsa, acostumada a un ritme d'activitat reivindicativa, eleva a la categoria de notícia la inacció dels grups opositors.

El 27 de març de 1993 es va inaugurar la variant de Sant Daniel. L'endemà els dos diaris gironins van cobrir extensament l'acte oficial, amb una nombrosa representació política. Durant la inauguració, Josep Borrell, ministre d'Obres Públiques i Transports, va insistir a presentar-se amb el títol oficiós de ministre de Medi Ambient (a més de l'oficial d'Obres Públiques i Transports) en una demostració de la necessitat de la classe política de satisfer les noves demandes socials que s'imposaven, com la del respecte al medi ambient (*El Punt* (27 agost 1993), p. 2). En aquest sentit, no sorprenen titulars com el que va deixar el ministre: «La variant és una obra emblemàtica des del punt de vista del respecte al medi ambient» (*Diari de Girona* (28 març 1993, p. 8).

7. Conclusions

L'anàlisi dels textos periodístics publicats durant el procés de construcció de la variant de Sant Daniel ens ha donat una imatge impressionista dels processos que tenen lloc en la construcció de l'agenda mediàtica en l'àmbit local durant els anys vuitanta. L'anàlisi textual de les informacions, juntament amb les entrevistes realitzades als professionals de l'època i a diferents actors implicats en el procés, ens permet traçar una evolució en la gènesi i la temàtica de les notícies. En un primer període situat entre el febrer de 1983 i el maig de 1988 les fonts institucionals, especialment l'Ajuntament de Girona, s'imposen com a fonts principals en la generació d'informació relativa a la variant. El flux informatiu està dominat per les institucions, que plantejaran els temes de la seva agenda a través dels mitjans de comunicació.

A partir del mes de maig de 1988, la vaga de fam d'Albert Garcia va permetre l'accés dels moviments ecologistes als diaris gironins i va ser capaç de donar-los protagonisme i rellevància mediàtica, a més de situar-los com a font poderosa i autoritzada. D'aquesta manera, s'obria el debat públic a altres sectors socials allunyats de l'elit i potser desconeguts dels arguments ecologistes. La irrupció als mitjans dels moviments ecologistes va atorgar-los poder social perquè va permetre ampliar l'horitzó de les seves demandes des d'un àmbit privat a l'àmbit públic. A més, va provocar la pèrdua del control dels fluxos informatius per part de les institucions, que es van veure obligades a rebatre informacions i ja no a generar-les. Els representants polítics se sentiran incòmodes en aquesta nova dinàmica perquè no poden controlar els temes que es publiquen i es veuran obligats a improvisar estratègies comunicatives. Estaran pressionats per contrarestar les opinions i arguments dels altres actors informatius.

La construcció de la variant de Sant Daniel va ser un dels processos més conflictius que ha viscut la ciutat de Girona en democràcia. Un procés que va generar moltes tensions però que va significar la primera experiència més o menys massiva d'organització ciutadana per a influir en la presa de decisions polítiques. Després de quaranta anys de dictadura els moviments civils gironins van ser capaços d'organitzar una oposició estructurada i argumentada a un projecte públic. El procés va estar marcat per la preeminència de la figura de Joaquim Nadal, que va carregar amb el pes polític i comunicatiu del procés amb conseqüències positives i negatives per a la seva imatge. Des de la vessant dels mitjans gironins, el procés de la variant de Sant Daniel va permetre aprofundir en les relacions amb les fonts polítiques i també amb la seva audiència.

En definitiva, el conflicte de la variant de Sant Daniel va significar una gran lliçó per a tothom: els polítics van aprendre que desenvolupar projectes polítics en democràcia no només ha de respondre a l'aritmètica parlamentària (en aquest cas municipal), sinó que s'ha de bastir una sòlida estratègia comunicativa per a garantir el suport social. De la seva banda, els diaris gironins van començar a obrir-se a

nous actors informatius. L'aparició de moviments civils organitzats disposats a desenvolupar estratègies comunicatives i d'influència en l'opinió pública va demostrar-los la necessitat d'estar més a prop del públic i d'estar més atents als processos i dinàmiques que progressivament s'arrelen en una societat. ■

Notes

I1 Adreça de correspondència: Jordi Hernández. Escola de Doctorat, Universitat de Girona. C/ Maria Aurèlia Capmany, 67. E-17071, Girona, UE.

I2 En aquest sentit, Gitlin afirma que als mitjans sol interessar-los més «l'esdeveniment, no la condició subjacent; la persona, no el grup; el conflicte, no el consens» (Gitlin, 1980: 28).

I3 Els mitjans de comunicació de massa exerceixen un paper rellevant en informar la ciutadania sobre els temes locals. Aquesta funció és particularment important en la relació entre els nivells de coneixement de l'actualitat i la participació en activitats polítiques (Kim, Scheufele i Shanahan, 2002).

I4 «La acción ecologista opera utilizando acontecimientos recogidos por los medios de comunicación. Creando acontecimientos que llamen la atención de los medios, los ecologistas son capaces de llegar a una audiencia mucho más amplia que la de sus partidarios directos [...] Las tácticas de acción directa no violenta, [...] proporcionaron un buen material de información, sobre todo cuando las noticias requieren imágenes frescas. Muchos activistas ecologistas han practicado con gran imaginación las tácticas anarquistas francesas de *l'action exemplaire*, un acto espectacular que impresiona, provoca el debate e induce la movilización» (Castells, 1998: 153).

I5 Teun van Dijk descriu les característiques principals de les estructures discursives destinades a influir en l'opinió pública, com l'autopresentació positiva o la comprensió cap als moviments opositors, molt presents en aquest article (Dijk, 2006).

I6 En la relació entre periodistes i polítics, «la importancia atribuida por el público a los diversos tópicos refleja simétricamente el énfasis atribuido por los medios masivos a los acontecimientos, a los problemas y a las personas. Bajo ese supuesto no debe sorprendernos que la política y sus actores principales busquen establecer una relación casi simbiótica con los medios o bien, cuando eso no es posible, se establezca entre ambos una competencia conflictiva por la determinación de la agenda pública» (Brunner, 1994: 6).

Bibliografia

- BERRIO, J. (2000). *La comunicació en democràcia. Una visió sobre l'opinió pública*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.
- BRUNNER, J. J. (1994). «Comunicación y política en la sociedad democrática». Seminari Polítics y comunicadores: interacción y compromisos (14 desembre 1994).
- CASTELLS, M. (1998). *La era de la información*. Vol. 2: *El poder de la identidad*. Madrid: Alianza Editorial.
- (2009). *Comunicació i poder*. Barcelona: UOC. (Comunicació; 14)
- COLOMBO, F. (1998). *Últimas noticias del periodismo*. Barcelona: Anagrama.
- CURRAN, J. (2003). *Medios de comunicación y poder en una sociedad democrática*. Barcelona: Hacer.
- DENNIS, E. E. (1989). *Reshaping the media: Mass communication in an information age*. Thousand Oaks, Califòrnia: Sage.
- DIEZHANDINO, M. P. (2007). *Periodismo y poder*. Madrid: Pearson Educación.
- DIJK, T. van (1993). «El poder i els mitjans de comunicació». *Periodística: Revista Acadèmica* [Barcelona], núm. 6, p. 11-38.
- FONTCUBERTA, M. (1993). *La noticia: Pistas para percibir el mundo*. Barcelona: Paidós.
- GITLIN, T. (1980). *The whole world is watching: Mass media in the making and unmaking of the new left*. Berkeley: University of California Press.
- GOMIS, I. (1994). «Persuadir la gent de que passen coses interessants». *Periodística: Revista Acadèmica* [Barcelona], núm. 7, p. 59-64.
- GUILLAMET, J. (1983). *La premsa comarcal: Un model català de periodisme popular*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

- HABERMAS, J. (1964). «The public sphere: An encyclopedia article». *New German Critique*, núm. 3, p. 49-55.
- (1989). *The structural transformation of the public sphere*. Cambridge: Polity.
- HALPERÍN, J. (2007). *Noticias del poder: Buenas y malas artes del periodismo político*. Buenos Aires: Aguilar.
- KIM, S. H.; SCHEUFELE, D. A; SHANAHAN, J. (2002). «Think about it this way: Attribute agenda-setting function of the press and the public's evaluation of a local issue». *Journalism & Mass Communication Quarterly*, núm. 79 (març), p. 7-25.
- LUENGO, M. (2009). «Desde los efectos mediáticos hasta la influencia cultural: fundamentos analíticos para una interpretación simbólica de las noticias». *Anàlisi*, núm. 39, p. 113-129.
- MCCOMBS, M. (2006). *Estableciendo la agenda. El impacto de los medios en la opinión pública y en el conocimiento*. Barcelona: Paidós.
- RAMÍREZ, T. (1995). «La influencia de los gabinetes de prensa. Las rutinas periodísticas al servicio del poder». *Telos: Cuadernos de Comunicación, Tecnología y Sociedad* (Madrid), núm. 40 (febrer), p. 47-57.
- RODRÍGUEZ DÍAZ, R. (2001). *Teoría de la agenda-setting aplicada a la enseñanza universitaria*. Madrid: Observatorio Europeo de Tendencias Sociales, Universidad Complutense de Madrid.
- (2006). «Discurso y manipulación: Discusión teórica y algunas aplicaciones». *Revista Signos* (Valparaíso), núm. 39, p. 49-74.
- WOLF, M. (1994). *Los efectos sociales de los media*. Barcelona: Paidós.
- YANES MESA, R. (2009). *Comunicación política y periodismo*. Madrid: Fragua.